

Шира Т.Б.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансово-економічної безпеки,
обліку і оподаткування
Української академії друкарства

Shira Taras

Ukrainian Academy of Printing

БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: РОЗВИТОК, СУТНІСТЬ, ПІДХОДИ ТА КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

SECURITY OF THE ENTERPRISE: DEVELOPMENT, ESSENCE, APPROACHES AND KEY ASPECTS OF ENSURING

Безпека як стан людини була і залишається об'єктом дослідження філософів. Поруч з цим термін «безпека» все активніше застосовується у всіх сферах діяльності сучасної людини. Дослідження історичних аспектів трактування терміну «безпека», уможлиблює відслідковування змін у його сприйнятті та формування комплексного бачення вирішення проблеми забезпечення безпеки на будь-якому рівні, від національної безпеки до безпеки окремої людини. Безпека підприємства, зважаючи на складність та передбачуваність змін у середовищі функціонування, вимагає постійного та ретельного дослідження. Здійснене узагальнення дозволило окреслити ключові аспекти забезпечення безпеки українських підприємств, в основі яких покладено сприйняття терміну «безпеки» на різних етапах розвитку людського суспільства, що довело їх актуальність і в сьогоденнішніх реаліях. Доведено, що діяльність та розвиток підприємства потребує безпечних умов, створення яких вимагає не лише досвіду, але й глибоких знань про суть безпеки.

Ключові слова: безпека, розвиток, безпека підприємства, захист, стабільність, стійкість.

Безопасность как состояние человека была и остается объектом исследования философов. Рядом с этим термин «безопасность» все активнее применяется во всех сферах деятельности современного человека. Исследование исторических аспектов трактовки термина «безопасность», делает возможным отслеживания изменений в его восприятии и формирования комплексного виденья решения проблемы обеспечения безопасности на любом уровне, от национальной безопасности до безопасности отдельного человека. Безопасность предприятия, учитывая сложность и предсказуемость изменений в среде функционирования, требует постоянного и тщательного исследования. Осуществлено обобщение позволило определить ключевые аспекты обеспечения безопасности украинских предприятий, в основе которых положены восприятия термина «безопасности» на разных этапах развития человеческого общества, доказало их актуальность и в сегодняшних реаліях. Доказано, что деятельность и развитие предприятия требует безопасных условий, создание которых требует не только опыта, но и глубоких знаний о сути безопасности.

Ключевые слова: безопасность, развитие, безопасность предприятия, защита, стабильность, устойчивость.

The problem of security is not new one, it has been relevant since the person's conscious perception of the world. Security as a human condition was and remains an object of research of philosophers, although over time, they were joined by sociologists, politicians and economists. It can be argued that today the term "security" is increasingly being used in all areas of modern human activity. The study of the historical aspects of the interpretation of the term "security" makes tracking changes in its perception and the formation of a comprehensive vision of solving security problems at any level, from national security to the security of an individual. Despite the development of society, the high rates of technical progress, human remains defenseless against the action of natural forces. The environmental impact of the increasingly active use of natural resources leads to an increase in aggressiveness and deterioration of living conditions, does not solve the problem of security, but requires its ever deeper knowledge. Enterprise security, as one of the components in the hierarchical security structure, which is directly related to human security and national security, is characterized by the particular complexity of both research and provision due to the unpredictability of changes in the environment of each enterprise. The compilation made it possible to identify key aspects of ensuring the security of Ukrainian enterprises, which are based on the percep-

tion of the term "security" at different stages of human development, proved their relevance in today's realities. It has been established that in relation to the enterprise, safety is defined as the state, activity and possibility of protection from danger, threat and risk. It is proved that the activities and development of the company requires a safe environment, the creation of which requires not only experience, but also deep knowledge about the essence of security. Formation of safe conditions for development requires an awareness of the fact that without solving this primary problem, achieving any goals is impossible.

Key words: security, development, enterprise security, protection, stability, sustainability.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення безпеки підприємства набула особливої гостроти в останні два десятиліття, що в найбільшій мірі спричинено трансформаційними змінами в національній економіці та формуванням сектору підприємств недержавної форми власності. Власник, а не лише державні інституції, повинні дбати про формування безпечних умов функціонування та розвитку певного суб'єкта господарювання, що потребує як змін у сприйнятті самого поняття «безпека», так і розроблення відповідного наукового підґрунтя, що спирається на фактичні умови ведення бізнесу в нашій країні. В цьому контексті вважаємо за доцільне процитувати висловлювання китайського стратега і мислителя Сунь-Цзи (544 р. до н.е.) із його книги «Мистецтво війни»: «...якщо знаєш його і знаєш себе, бийся хоч сто разів, – а загрози не буде; якщо знаєш себе, а його не знаєш, – один раз переможеш, другий раз будеш переможений; якщо не знаєш ні себе, ні його, – кожен раз, коли будеш битися, ти будеш переможений» [12, с. 37–48]. В цьому висловлюванні можна простежити важливість володіння знаннями як про підприємство, так і його середовище господарської діяльності як основи збереження, захисту та формування підстав для розвитку бізнесу, що потребує переосмислення суті процесу забезпечення безпеки підприємства.

Аналіз досліджень та публікацій. Питанням забезпечення безпеки підприємств багато уваги приділяють вітчизняні та закордонні вчені, зокрема: Л. Абалкін, О. Ареф'єва, І. Бінько, З. Варналій, О. Власюк, Т. Васильців, З. Герасимчук, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, З. Живко, О. Захаров, В. Ковальов, Г. Козаченко, О. Ляшенко, В. Мунтіян, Є. Олейніков, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, В. Франчук, Л. Шемаєва, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Ярочкін та інші. Однак, доцільно відзначити недостатню увагу науковців щодо дослідження поняття «безпека» та формуванню відповідного теоретико-методологічного базису її забезпечення в умовах українських підприємств.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні історичних аспектів застосування терміну «безпека» як основи для формування теоретико-методичних засад забезпечення безпеки підприємств в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Проблема забезпечення безпеки перебувало завжди у центрі уваги філософів, мислителів, науковців, представників влади і т.д., оскільки було безпосередньо пов'язано із існуванням та продовженням людського роду. Термін «безпека» походить від лат. *securitas*, який трактувався римлянами за часів Імперії як забезпечення особистої безпеки через правління імператора. У греків цей термін сприймався як «володіння ситуацією», а в сучасному перекладі воно звучить як «без турбот, проблем, страху». На необхідність першочергового вирішення питань безпеки наполягав М. Т. Цицерона (106-43 рр. до н. е.), який «...ставив безпеку вище ніж процес пізнання» [14, с. 218]. В античній філософії безпека передбачала захист особистості і держави від негативного впливу природного середовища, що були спровоковані надприродними силами. Інша точка зору прослідковується у Аристотеля та Демокрита, які безпеку пов'язували із вирішенням питання самозбереження кожного індивідуума. Демокрит вбачав безпеку у здатності людини пристосуватися до умов існування та завдяки цьому виживання найбільш адаптованих [5, с. 285]. Аристотель, формуючи концепцію об'єктивної теології, доводив, що корисність чи шкідливість певного предмету для людини не визначається його змістом, а людиною, яка їх застосовує [1, с. 23]. Таке філософське сприйняття безпеки є актуальним і в сьогоденні, адже виживання будь-якого суб'єкта господарювання безпосередньо залежить від його здатності адаптуватися до зміни середовища функціонування, адже протистояти усім загрозам, виходячи із наявного ресурсного забезпечення, неможливо. Зміни середовища функціонування можуть по-різному впливати на діяльність суб'єктів господарювання, надаючи одним додаткові можливості, а іншим – завдаючи збитки. Аналогічне твердження актуальне і стосовно внутрішніх змін суб'єкта господарювання, які в на різних етапах життєвого циклу відмінно впливають на його життєздатність.

Необхідність забезпечення безпеки стало основою об'єднання населення у громади із подальшим формування держави, що чітко прослідковується у працях Платона. Епікур доводив важливість ролі держави як суб'єкта

безпеки, що здатний об'єднати та захистити людей, зокрема через «...подоланні їх взаємного страху та запобігання спричинення ними шкоди один одному полягає головна мета держави і суспільства» [6, с. 32]. В цьому контексті доцільно підкреслити той факт, що формування системи безпеки в межах певного суб'єкта господарювання не забезпечує абсолютний захист, важливим є взаємовігідна співпраця із державними структурами, що забезпечує більш ефективно використання наявних ресурсів та суттєво розширює можливості суб'єктів безпеки.

Підводячи проміжні підсумки можна стверджувати, що мислителями та діячами античного світу були закладені основи концепції безпеки особистості, громади та держави, які в подальшому набули розвитку у працях філософів Середньовіччя. До формування філософського трактування безпеки спричинилися Т. Гоббс та І. Кант. Перший із них розглядав безпеку стосовно особи, колективу й держави, а другий – на рівні людини як найменшого елемента держави, держави як складової світового устрою. Таке визначення ієрархічності сприйняття безпеки доводить їх складність та багаторівневність навіть із філософської точки зору. Вважаємо за доцільне процитувати і визначення Т. Гоббса стосовно самого процесу забезпечення безпеки, під яким він розумів «...не виключно безпеку існування, а й забезпечення кожній людині всіх благ життя, здобутих законною працею, безпечною та нешкідливою для держави» [3, с. 112], тобто з позицій системного аналізу він доводив взаємозв'язок між безпекою людини та державною, що потребує врегулювання взаємовідносин та цілеспрямованого дотримання законів.

XVII ст. ознаменувалося загальним трактуванням терміну «безпека» як станом особи захищеної від будь-якої небезпеки, так і все більш відмінним розумінням у представників різних галузей. Так у психології безпека визначалася потребою у захисті життєво важливих інтересів особистості, у юриспруденції – системою застосовуваних законів, які гарантували захист, права і свободу індивідууму, у соціології – безпечні умови розвитку. В подальшому актуальним стало визначення суті безпеки і в менеджменті, що було здійснено американським дослідником В. Маслоу в його теорії мотивації. Потреба в безпеці була поставлена як наступна після задоволення першочергових фізіологічних потреб у їжі, воді, житлі і т.д. та визначена як «...захист від фізичних і психологічних загроз з боку зовнішнього середовища і впевненість в тому, що фізіологічні потреби будуть задоволені» [10, с. 366].

Перш ніж розглянути сучасне сприйняття терміну «безпеки», доцільно підкреслити, що на усіх етапах розвитку людства безпека була в центрі уваги, вона визначала місце людини у всесвіті та намагання зберегти життя через: поклоніння богам, зокрема в римській міфології – богині Секурітаті; отримання прощення гріхів для досягнення безпечного існування після земного життя, що відповідало постулатам релігії Іудаїзму; шанобливе ставлення до батьків та правлячій верхівці, що лежало в основі конфуціанських цінностей і т.д.

В довідниковій літературі термін «безпека» подається у доволі схожих трактуваннях, так у Великому тлумачному словнику сучасної української мови під ним розуміють «...стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує» [2, с. 34], у Тлумачному словнику В. Даля подається як «...відсутність небезпеки, збереженість, надійність» [4, с. 105], а в Оксфордському тлумачному словнику визначається як «...свобода чи захист від небезпеки чи тривоги; заходи вжиті для гарантування безпеки країни, особи, цінності» [15, с. 455]. Вважаємо за доцільне процитувати і визначення дане в Конституції України (1996 р.), а саме в статті 3 як «...безпека людини та її життя визнаються найвищою її соціальною цінністю» [7]. В усіх визначеннях акцент ставиться на стані об'єкта, що характеризується відсутністю небезпек і загроз, тобто йдеться про певний стан спокою та збалансованого розвитку.

В науковій літературі підходи у трактуванні терміну «безпека» є більш відмінними, що можна пояснити як сферою та об'єктом дослідження, так і ієрархічним рівнем застосування. Виділимо лише окремі точки зору. Так, О. Корнієвський трактує цей термін стосовно соціальної безпеки як «...найбільша потреба людини, за відсутності якої не може існувати ані сама людина, ані суспільство, ані держава» [8, с. 102]. О. Трескунов безпеку окремого суб'єкта господарювання визначає як «...стан захищеності будь-якого суб'єкта від загроз, який можливо досягти лише за умов певної діяльності. З позиції теорії систем характеристика, яку вибудовано на взаєминах системи і середовища» [13, с. 114]. У. Павлюк стосовно екологічної безпеки міста формує визначення безпеки як «...запобігання небажаним структурним та динамічним змінам в об'єктах дослідження або будь-яких їхніх якостей та параметрів» [11, с. 126]. Не можна оминати увагою і формування сучасних напрямів розвитку безпекознавства, зокрема екосетейту [9, с. 4], засновники якого концентрують увагу на забезпеченні економічної безпеки в межах ієрархії «держава – регіон – суб'єкт господарської діяльності». Сьогодні увага при-

діляється до розгляду двох аспектів в межах цього напрямку: онтологічного (орієнтований на розроблення категоріально-понятійної системи, що визначає індикатори розвитку безпекознавства) та гносеологічного (усвідомлення та пізнання процесу захисту).

Обмежившись цитуванням лише незначної частки існуючих визначень, вважаємо за доцільне підкреслити, що сьогодні значення терміну «безпека» не зменшилось, а зросло, адже застосування йому знаходиться в усіх сферах людської діяльності від забезпечення національної безпеки до проблем особистої безпеки кожного громадянина. Щодо змістового наповнення, то можна виділити кілька ключових підходів, зокрема визначення безпеки як: «стану», якому притаманна захищеність від негативного впливу навколишнього середовища; «діяльність», тобто реалізація комплексу захисних заходів з метою стабілізації ситуації та відновлення прийнятнього стану; відсутність небезпек, ризиків та загроз, дія яких має руйнівний характер щодо об'єкта захисту.

У відповідності до мети дослідження нами визначено ключові аспекти забезпечення безпеки підприємства, які спираються на врахуванні історичних засад сприйняття терміну «безпека» та сучасних підходів як в економіці, так й в інших сферах (див. рис. 1).

Підводячи підсумки, доцільно ще раз підкреслити, що існування, ефективне функціонування та розвиток будь-якого підприємства в значній мірі залежить від здатності формувати безпечні умови розвитку, які передбачають не лише контроль за рівнем безпеки, але й своєчасне розпізнавання та реалізацію захис-

них заходів щодо ключових ризиків та загроз. Виконання завдань щодо формування безпечних умов розвитку в межах певного суб'єкта господарювання можливе за умови створення системи безпеки.

Висновки з проведеного дослідження. Проблема забезпечення безпеки існувала з моменту усвідомлення людиною свого місця в природі, бажання захистити себе проявлялося як у жертвоприношенні, поклонінні надприродним явищам, об'єднанні у громаду та створенні приписів для співіснування. Проблему забезпечення безпеки підприємства вирішити надзвичайно складно в наслідок високої невизначеності середовища функціонування та швидких темпів розвитку подій, які вимагають від фахівців не лише досвіду, але й знань про суть природи безпеки бізнесу та можливості її досягнення.

Здійснене узагальнення історичних аспектів зміни уявлення про зміст поняття «безпека» є необхідним базисом для формування сучасних підходів до розроблення та реалізації системи захисту будь-якого суб'єкта господарювання, що доведено за результатами визначення ключових аспектів забезпечення безпеки підприємства.

В межах дослідження увага була сконцентрована суто на понятті «безпека» і лише частково було згадано такі важливі терміни як «небезпека», «загроза» та «ризик». Формування теоретичного базису забезпечення безпечних умов розвитку для українських підприємств вимагають в подальшому приділення увагу дослідженню усім складовим понятійного апарату безпеки.

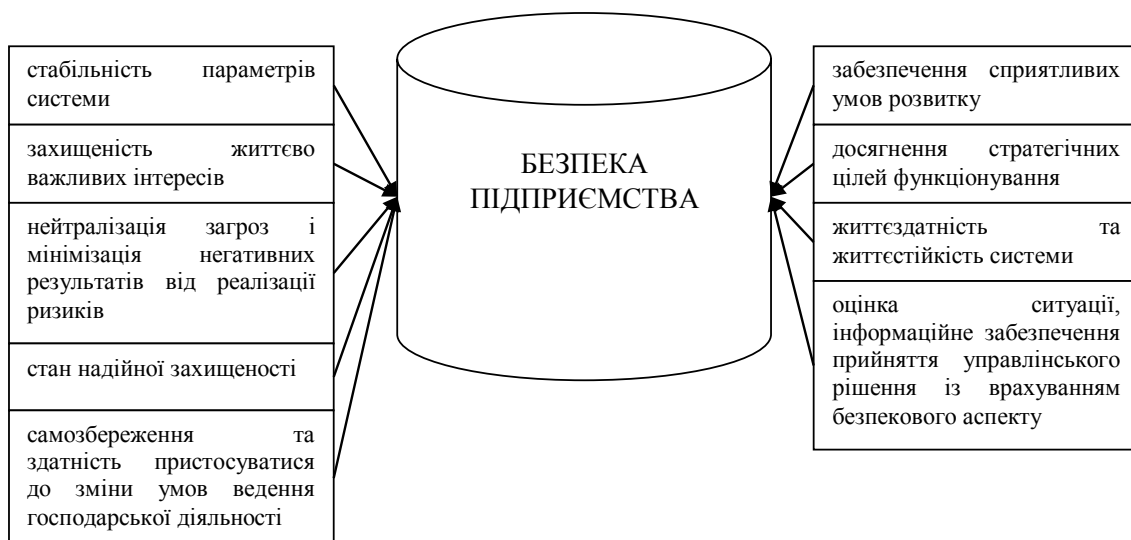

Рис. 1. Ключові аспекти забезпечення безпеки підприємства

Список використаних джерел:

1. Авраамова М.А. Учение Аристотеля о сущности. Москва : Изд-во МГУ, 1970. 68 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ – «Перун», 2005. 1728 с.
3. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної / пер. з англ. Р. Димерець [та ін.] ; наук. ред. Т. Польська. Київ : Дух і Літера, 2000. 600 с.
4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 2 томах. Том 1: А–О / В.И. Даль. Москва : ОЛМА-ПРЕСС, 2002. 1280 с.
5. История древнего мира. В трёх книгах. Книга 2-я Расцвет древних обществ / под ред. И.М. Дьякова, В.Д. Нероновой, И.С. Свенцицкой. Москва : Наука, 1983. 576 с.
6. Історія вчень про державу і право : підруч. / за ред. проф. Г.Г. Демиденка, проф. О.В. Петришина. Харків : Право, 2009. 256 с.
7. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР: (ред. від 30.09.2016). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
8. Корнієвський О. Концепт суспільної безпеки: сучасний науково-експертний дискурс. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку* : зб. наук. пр. Національного університету «Львівська політехніка». Львів : НУ «Львівська політехніка». 2008. Вип. 21. С. 103–107.
9. Ліпкан В.А. Національна безпека та національні інтереси України. Київ : КНТ, 2006. 68 с.
10. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основи менеджменту / пер с англ. М.А. Майорова. Москва : Дело, 1992. 702 с.
11. Павлюк У. Екологічна безпека великого міста (на прикладі м. Львова). *Схід*. 2011. № 1 (108). С. 125–127.
12. Сунь-Цзы. Трактати о военном искусстве / Сунь-Цзы, У-Цзы ; пер. с кит., предисл. и коммент. Н.И. Конрада. Москва : ООО «Изд-во АСТ», 2004. 558 с.
13. Трескунов О. Б. Теоретичні аспекти фінансової безпеки промислових підприємств. *Культура народів Причорномор'я*. 2009. № 172. С. 111–115.
14. Цицерон М.Т. Философские трактаты. Об обязанностях. Книга II / М.Т. Цицерон / пер. с латинского и комментарии В.О. Горенштейна. Москва : Наука, 1993. 328 с.
15. Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford, 1995. 1062 p.